

Země, kde se již dva roky nevládne^{*)}

Obsah:

1. Malé ohlédnutí na politický vývoj
2. Zemanova fikce o „stavu naší společnosti“
3. Česká cesta privatizace a její účelová kritika
4. Nezvládnutí pokusu o korekci nerovnováhy
5. Znevažování dosažených ekonomických výsledků
6. Jen zdánlivá shoda v kritice centrální banky
7. Jednoduchá řešení nejsou k dispozici
8. Nalezneme shodu kudy dál?
9. Další rozměry naší situace: čas dospívání

^{*)} Za řadu cenných postřehů a připomínek k této práci děkuji svým kolegům a spolupracovníkům, zejména Petru Hájkovi, Robertu Holmanovi, Ladislavu Jaklovi, Markovi Loužkovi, Dušanu Třískovi, Jiřímu Weiglovi, za grafické řešení Davidu Matoušovi a za nekonečné přepisování svému sekretariátu.

Předmluva

Nedávno publikovaná „Zpráva vlády o stavu české společnosti“ sice vyvolala nejrůznější reakce, ale v drtivé většině případů šlo o jedno či dvouvěťové chvály či odsudky a ne o hlubší analýzu tohoto textu, který byl více komentován než čten.

Předložená práce, která byla vydána jako Publikace č. 1 na podzim roku 1998 založeného Centra pro ekonomiku a politiku, se pokouší o politologickou a ekonomickou analýzu této zprávy i o rozbor základního myšlenkového rámce, na kterém je založena a který znamená zásadní rozchod s liberálním pohledem na svět a naprosté zpochybnění celého polistopadového vývoje.

Předložená práce není odbornou, technickou studií, vyžadující předběžnou přípravu v ekonomické teorii. Je psána tak, aby byla srozumitelná každému, kdo o naší zemi a naší době přemýšlí. Pro zvlášť „zarputilé“ neekonomy bych ale dodal, že zejména části 1, 2, 8 a 9 míří přímo na ně a že části 3 – 7 mohou považovat za trochu nudné čtení.

Přál bych si, aby se tato práce stala východiskem pro hlubší diskusi problémů české společnosti v této kritické chvíli.

29. března 1999

Václav Klaus

1. Malé ohlédnutí na politický vývoj

Žijeme ve zvláštní situaci. Už celou řadu let má naše země všechny obvyklé demokratické instituce a ty – alespoň na první pohled – normálně fungují. V pravidelných periodách jednají obě komory parlamentu, schází se vláda, svou běžnou činnost provádějí soudy, na Pražském hradě vlaje prezidentská standarta. A přece všichni víme, že se s naší zemí děje něco nedobrého. Politici, média i občané tuto zvláštní situaci popisují spoustou slov a zaplétají se do spousty debat a spekulací. Vydávají se o tom celé tlusté zprávy, které sice téměř nikdo nečte, ale o kterých se o to více mluví. Organizují se kulaté stoly a nesčíslné mediální besedy. Nikdo nenaslouchá, ale každý chce přesvědčit ty ostatní, že se problémy vážně zabývá. A přitom je možné popsat situaci velmi jednoduše jedinou větou: V České republice se již nejméně dva roky nevládne.

Je třeba připomenout, že tento stav trvá – ne-li od patového výsledku voleb v červnu 1996 – pak již velmi zřetelně od „předbalíčkovského“ střetu tehdejších koaličních partnerů na jaře roku 1997. Takové nevládnutí by bylo hazardní pro jakoukoli stabilizovanou vyspělou zemi. Česká republika se ale tehdy nacházela ve své nejcitlivější transformační fázi, kdy po hlubokých reformních krocích čekalo zemi dokončování zásadního obratu od totalitního k pluralitnímu společenskému systému, od plánování k tržnímu hospodářství a od nesvobody k svobodnému demokratickému životu. Jinak řečeno, nacházeli jsme se v nebezpečné „pooperační“ fázi, a proto nastolení faktického bezvládí znamenalo skutečnou pohromu. Je zvláštní (i když pochopitelné), že se všechna dnes populární vysvětlení našich devadesátých let tváří, jako kdybychom žili v jakémsi politickém vzduchoprázdnu, jako kdybychom řešili něco jako inženýrský, technický úkol. Chtěl bych ukázat, že tomu tak nebylo.

Abych to všechno uvedl do tolik potřebného širšího a obecnějšího kontextu, pokusím se o jistou periodizaci tohoto prvního svobodného desetiletí. Celé období po pádu komunismu můžeme s jistou mírou zjednodušení rozdělit do tří základních etap:

1990 – 1994: Éra relativně sourodé politiky

První polistopadová léta je možné charakterizovat jako dobu relativně „surodé politiky“ a to přes všechny tehdejší politické a ideové střety (které jsem já sám prožíval jako nesmírně dramatické) a přes všechny známé, stále ještě nezapomenuté události, kterými naše země procházela. Bylo to zřetelné zejména mezi roky 1990 – 92, kdy byla míra konsensu převážné části naší společnosti za existence - nepochybně vnitřně velmi rozporného –

Občanského fóra největší. Celou tuto dobu převládal většinový zájem odstranit komunismus a nahradit jej základními demokratickými institucemi. Z politologického hlediska by se dalo říci, že v zemi bylo něco jako velká koalice.

Volby 1992 poznamenalo už něco zcela jiného. Tím, že bylo prvního cíle – odstranění komunismu – dosaženo, mohly různé společenské skupiny v tomto nově vytvořeném demokratickém prostředí prosazovat a realizovat své specifické (a často velmi parciální) zájmy. Tehdy vznikly nové politické strany, mezi nimiž se právě ODS podařilo vyjádřit a zastupovat zájmy největší skupiny občanů. Proto volby '92 ODS vyhrála a proto mohla v počátcích vytvořit relativně akceschopnou koaliční vládu s partnery, kterými byly KDU-ČSL, KDS a ODA. Následné vynucené rozdělení Československa se krátkodobě ukázalo být dalším stmelujícím prvkem, takže až do roku 1994 (či do poloviny roku 1995) panovala v zásadních záměrech koaličních partnerů přiměřená shoda. Právě proto lze toto období označit za dobu alespoň relativně „soudržné politiky“, která přinesla známé a zdravým rozumem nezpochybnitelné výsledky. Naše země vykročila správným směrem a všechny objektivní analýzy to potvrzují i dnes.

1995 – 1997: Éra narůstání vzájemného střetu

V průběhu roku 1995 – již s vidinou voleb roku 1996 – se ovšem začalo dít něco jiného. Společenský transformační proces postoupil poměrně daleko a česká společnost se zcela logicky, zákonitě a více méně očekávaně rozdělila zhruba na dvě poloviny. Ta o něco větší pochopila úžasné možnosti svobodného světa a chopila se jich – i když už s velmi různými a proto konfliktními zájmy. Tyto různé zájmy odráželo i postupně se měnící chování koaličních partnerů. Především nejvyšší představitelé těchto menších koaličních stran ucítili příležitost využít nového, více diferencovaného společenského ovzduší k manévrování, které mělo přinést jejich zviditelnění a tím i lepší volební výsledky.

Vývoj byl i na levici. Roztříštěnou levici po jejím otřesu pádem komunismu dokázala nová, teď již Zemanova ČSSD integrovat natolik, že se tato změněná ČSSD stala – vedle netransformované a netransformovatelné KSČM – hlavní opoziční silou. To, spolu s narůstající nejednotností pravicové koalice a s nevydařenou volební kampaní ODS, způsobilo známý patový volební výsledek. Středoprávní koalice ODS – KDU – ODA byla postavena do role menšinové vlády a později do role vlády závislé na jednom jediném hlasu „nezařazeného“ poslance. To dále oslabilo její akceschopnost a vyvolalo i lavinu, v té chvíli

již často přímo „vyděračského“, chování koaličních partnerů. Formální zlom nastal na podzim 1996, kdy Josef Lux v senátních volbách organizoval úplně jinou koalici proti svému formálnímu koaličnímu partnerovi, proti ODS. Možnosti vlády tak byly značně omezeny. Začala doba boje všech proti všem a sama vládní koalice byla leckdy místem nejzúřivější opozice. Toho „oficiální“ levicová opozice obratně využívala a při účelových spojeních s menšími stranami koalice výrazně brzdila transformační tah vlády.

Svou mocenskou šanci ucítila i skupina ambiciózních politiků uvnitř ODS, kteří se do té doby nedokázali regulérním způsobem prosadit na vnitřním stranickém fóru a kteří proto začali spolupracovat s koaličními partnery (i s opozicí) s nadějí na nové mocenské uspořádání země. To způsobilo, že se zesilovaly i ty objektivní těžkosti tehdejší části transformace, při nichž bylo třeba každé rozhodnutí vážit na lékárnických vahách. V téže chvíli se znovu narodila myšlenka „nepolitické politiky“, země řízené elitou, která pro svou vyvolenost nepotřebuje projít dramatickým ohněm svobodných voleb.

Zhruba v tomto kontextu v první polovině roku 1997 vyvrcholil a i navenek se projevil ostrý střet o další směřování České republiky. Od tohoto okamžiku byla vláda fakticky paralyzována a bylo jen otázkou času, kdy její protivníci – po prvním neúspěšném pokusu o její destrukci (předbaličkovská „revolta“) – naleznou účinnou technologii k jejímu zničení. To se nakonec v závěru téhož roku podařilo. Přispěly k tomu chyby koaličních stran i ODS ve způsobu přijímání sponzorských darů. Ironií osudu je, že přípravy na tento mocenský střet natolik vyčerpávaly kapacitu a aktivitu jeho aktérů, že o skutečném vládnutí, které by zemi přineslo tolik potřebné nové impulsy – jak nové zákony, tak odvážná exekutivní řešení –, nemohlo být ani řeči.

1998 – 1999: Éra návratu socialismu

Pokus o zlegitimizování tohoto zvláštního „nepolitického“ uspořádání volbami v červnu 1998 přes obrovské úsilí všech, kdo od této nebezpečné hry očekávali naplnění svých mocenských ambicí, naštěstí selhal. „Zimní vláda“ sice měla velké ambice, ale uskutečněním předčasných parlamentních voleb se stala jen krátkou epizodou, která prakticky nezanechala žádnou výraznější stopu. Něco nás však tato epizoda přesto všechny stála: opět se nevládlo, vlastně se jen navenek udržoval elementární chod státního aparátu.

Volby dopadly tak, že v nich největší počet hlasů získala ČSSD. Následná povolební vyjednávání bohužel ukázala, že se mnozí z předchozího vývoje vůbec nepoučili a že si i přes ne příliš úspěšné volební výsledky nadále přejí v zemi hrát „první housle“. Aby bylo vůbec možné ustavit vládu, rozhodla se ODS umožnit vítězům demokratických voleb sestavit vládu a podepsáním dohody, která v patové povolební situaci garantovala alespoň toto demokratické minimum, odešla do opozičních lavic. A opět se ukázalo, že se ani tím mnozí nepoučili. (Jen kvůli tomuto nepoučení mohla menšinová socialistická vláda dostat podporu KDU-ČSL např. při schválení základního zákona země, státního rozpočtu na rok 1999. KDU-ČSL musela vědět, že tento deficitní rozpočet vede naši zemi do pasti obrovského státního zadlužení na úkor budoucích generací.)

Od vlády ČSSD jsme se dodnes nedočkali ani jediného skutečného pokusu řešit problémy země, v níž se již tak dlouhou dobu nevládne. Stali jsme se pouze svědky „dělení kořisti“ na dobytém území a současně i svědky úporného hledání „viníka“. Nemohl jím být nikdo jiný než jediný skutečný ideový odpůrce socialistů, nikdo jiný než organizátor transformace a její hlavní motor – Občanská demokratická strana. Místo tolik potřebné pozitivní práce proto současná vláda zaměstnává své resorty něčím jiným: ministerstva pracovala půl roku na vytvoření základny pro budoucí alibi, na „bibli spálené země“. Věnujme se jí nyní trochu podrobněji.

2. Zemanova fikce o „stavu naší společnosti“

Dokument, který občané České republiky dostali před několika týdny do rukou, není zprávou o stavu naší společnosti a to jak z důvodů formálních, tak z důvodů věcných. Je to obsahově i stylově nejednotný a nevyvážený text, který má většinou čistě popisný a proto v jistém smyslu i hodnotově neutrální charakter (ve kterém je cítit rukopis ministerských úředníků více než rukopis politiků). Tento text je teprve dodatečně „opeřen“ velmi jednostranným a zaujatým politickým komentářem. Smyslem výsledného textu bylo splnit předem formulované politické zadání, kterým bylo ze všech existujících i neexistujících problémů naší země obvinít předcházející Klausovy vlády a současně bagatelizovat obtížné dědictví komunismu i nesporné, objektivně existující těžkosti přechodného období.

O stavu společnosti samotné nevyovídá zpráva téměř nic. Nikde se v ní nehovoří o dopadu transformace na naši společnost, na způsob a kvalitu života, na změny sociální struktury, na vývoj hodnotové orientace lidí, na mezilidské vztahy, na životní úroveň. Konec

konců to není až zas tak překvapivé. Jednak to nezapadá do předem vytvořeného schématu spálené země a jednak nejsou tato témata součástí agendy žádného konkrétního vládního úřadu, takže nebylo možné úkol snadno přenést na vládní úředníky.

Zpráva si jakoby klade za cíl popsat celých uplynulých devět let, ale toto devítileté období hodnotí zcela nevyrovnaně. První tři roky a rok poslední se nekritizují, i když je zjevné, že drtivá většina veškerých trendů v ekonomice, v legislativě, v privatizaci, atd., byla založena právě na počátku 90. let (tedy v době, kdy byla řada současných vládních představitelů v rozhodujících politických funkcích) a i když je osudové zaostání roku 1998 každému myslícímu člověku více než zřejmé.

Léta 1992-97 jsou naproti tomu líčena jako období temna, což je ve zjevném rozporu s jakýmkoli empirickými daty (viz část 5). Právě v tomto období ekonomika dosahovala vysokých temp růstu, rychle rostla produktivita práce a spolu s ní i reálné mzdy, výrazně se zvyšovaly investice, přetrvávala nízká nezaměstnanost, zvyšoval se obrat zahraničního obchodu, měna byla stabilní, Česká republika byla na špičce transformujících se zemí a zcela přirozeně se stala kandidátem na členství v NATO a EU. Jako první z transformujících se postkomunistických zemí byla právě v této době přijata do exkluzivního klubu OECD. Těchto úspěchů bylo dosaženo bez ohledu na nesmírný handicap, jímž bylo rozdělení státu, které mnozí z nás nechtěli. (O přínosu premiéra Pitharta, o roli, kterou sehrála ODA, ale i prezident republiky, v dělení Československa by se také jednou mělo začít mluvit nahlas. Mělo by to být předmětem každého textu, který chce přinést opravdu zodpovědnou analýzu vývoje po listopadu 1989 – Zemanova zpráva o tom zcela mlčí.)

K chybám vlád za období 1992-97 samozřejmě také došlo a proto není žádný důvod zprávě upírat nárok na kritický tón. Tímto směrem ale její hlavní výtky nesměřují, nemluvě o naprosté jednostrannosti publikované kritiky. Podstatou zprávy nejsou jednotlivosti, ale její celkové politické vyznění, které se snaží dát argumenty socialistickému předvolebnímu sloganu o „spálené zemi“. Jde o pokus zdiskreditovat celkové polistopadové směřování naší země, o pokus záměrně podporovat atmosféru negativismu, o pokus popřít jakýkoliv pokrok a úspěch, kterých naše země v tomto období dosáhla. Je to pokus prohlásit celé dosavadní období transformace za jeden velký omyl, postavit ho na úroveň minulým čtyřiceti letům a tím vytvořit alibi pro současnou vládu, která sice fakticky nic nedělá, ale tváří se, jako kdyby právě teď – vlastně od nuly – zahajovala obnovu naší země.

Zpráva se velmi obtížně souhrnně analyzuje. Jsou v ní pasáže, které jsou zcela mimo prostor seriózní věcné diskuse a proto jim věnujme pár slov hned na počátku. Skvostem je v tomto smyslu například následující věta: „Spotřeba tabáku narůstá, vzrostla i spotřeba alkoholu, přehlíží se prodej nevhodných potravin – shnilého ovoce – jako rizikového faktoru nádorových onemocnění“ (str. 171).

Nejprve věcně: podíváme-li se do Statistické ročenky, zjistíme, že u nás spotřeba tabáku nenarůstá. Od roku 1990 stagnuje a v letech 1993-94 dokonce přechodně poklesla. Počet prodaných cigaret na hlavu činil ročně: 1990 – 2151 ks, 1993 – 1912 ks, 1994 – 2040 ks, 1995 - 2185 ks, 1996 – 2165 ks. Po vstřebání prvotního silného nárazu (způsobeného rozšířením sortimentu a zesílením reklamy) lze naopak v budoucnu očekávat pokles spotřeby.

Spotřeba alkoholu - nikoli dramaticky - rostla od roku 1990 do roku 1994 (z 8,9 na 9,4 l etanolu na hlavu ročně), od té doby stagnuje. Pokud by se předložená zpráva chtěla tímto problémem skutečně seriózně zabývat, musela by tuto informaci doplnit např. o vliv toho, kolik alkoholu spotřebují milióny turistů v našich hotelích a restauracích, nebo o informaci, jak se pozitivně změnila struktura spotřeby alkoholu směrem ke kvalitnějším značkám a k jinému typu spotřeby (jaký známe např. z Francie či Itálie – od popíjení východního typu), či jaký vliv má v této souvislosti rapidně rostoucí spotřeba kvalitních nealkoholických nápojů.

Místo podobné analýzy je výkřik o alkoholu a tabáku doplněn už zcela nesmyslnou poznámkou o shnilém ovoci. Nechme stranou, že rizikovým faktorem není prodej, ale spotřeba shnilých potravin, a radši se ptejme, jak může vláda takové tvrzení – nehodné oficiálního dokumentu – doložit. Co to znamená „přehlíží se“? Kdo přehlíží? Zákazníci, kontrolní orgány, výrobci, prodejci, novináři, vláda, parlament? Nakupoval vůbec autor těchto slov v posledních letech ovoce (jehož spotřeba vzrostla z 59,7 kg na osobu v roce 1990 na 73,5 kg v roce 1996)? Ví, že si dnes každý může vzít každý kus do ruky a vybrat si podle svého? Ví, že neuvěřitelně stoupla úroveň a hygiena prodeje i skladování? Ví, že konkurence nutí prodejce ovoce a zeleniny dbát o kvalitu zboží více než v jiných oborech? Ví, že je cenová dostupnost ovoce s minulostí nesrovnatelná? Ví, že pokud před rokem 1990 člověk vůbec ovoce v obchodě sehnal, nasypal mu ho prodavač do pytlíku a zákazník teprve doma zjistil, jaké je?

Citovaná věta zcela evidentně předvádí, jak tvůrci zprávy popírají celkovou změnu způsobu a kvality života a proto jsem si ji – jako ukázkovou – vybral. Nikdy nevidané zlepšení základních parametrů zdravotního stavu obyvatelstva nebylo způsobeno jen zlepšením zdravotní péče, ale právě změnou způsobu života, způsobu spotřeby, možnostmi sportování a rekreace, nabídkou zdravějších potravin na trhu. Autorům zprávy se celá tato obrovská změna scvrkla na nářek nad údajným přehlížením údajného prodeje údajně shnilého ovoce.

Přístup zvolený autory zprávy je však nejen alibistický, ale i politicky zcela nekorektní. Pokračuje v neblahé české tradici překrucování historie – podle dobové politické objednávky. Vzniklo tím vlastně zase jedno „Poučení z krizového vývoje“. Naše země uskutečnila a uskutečňuje bezprecedentní historickou změnu, která má nutně a nevyhnutelně svá úskalí a která má díky tomu své nemalé náklady. Tato změna není a nemůže být zadarmo. V žádné zemi neproběhla bezbolestně, v žádné zemi neproběhla bez hospodářských a sociálních problémů, bez poklesu výroby, bez propouštění lidí z práce, bez nárůstu kriminality, bez skandálů atd.

Mnohé se ani u nás nepodařilo, ale je třeba říci, že na tom – kromě objektivních důvodů – měli velký podíl i ti, kteří si skutečný úspěch důsledné transformace nikdy nepřáli a kteří využívali všech možností, aby postup reforem – jako opozice v Parlamentu – blokovali. Ti, kteří se neštíteli žádného populismu a žádných lží ve snaze poštvat občany proti vládě. Od Zemanova „jít vládě po krku“ byl jen malý krůček k republikánskému „házení vlády do Vltavy“. Nebyli to však jen oni. Velký podíl na zpomalení reforem měli i ti koaliční politikové, kteří vládu – v zájmu svých partiálních osobních či stranických zájmů a ambicí - účinně paralyzovali, kteří učinili z politických intrik nedílnou součást našeho politického života a kteří těmto svým intrikám obětovali politickou a hospodářskou stabilitu země. Právě politikaření, intriky a nespolupráce klíčových institucí se podepsaly na vypuknutí skutečné ekonomické krize, kterou naše země teprve teď – po pádu koaliční vlády v listopadu 1997 – poprvé zažívá.

Zpráva se tváří, jako kdyby někde (v šuplíku nějakého zneuznaného socialistického génia či naopak v každé přístupné knihovně) existovala jednoznačná, v minulosti mnohokrát ověřená řešení transformačních problémů, která by bylo bývalo tehdy možné a vlastně nutné uplatnit, ale minulé vlády tak svévolně nečinily. Žádné takové řešení však neexistovalo a neexistuje a není náhodou, že ho nezmiňuje ani tato zpráva. Každý si jistě pamatuje, jaké byly

slogany socialistů v minulém období – deficitní financování i v období hospodářského růstu, privatizace firem zaměstnancům, odpor proti privatizaci bank, averze proti zahraničnímu kapitálu, totální nezodpovědnost a populismus v penzijní politice, odpor proti členství v NATO atd. Měla se snad realizovat tato řešení, aby dnes bylo lépe?

Zpráva představuje účelový a naprosto nekorektní pokus přemalovávat historii na černo. Představuje pokus vylíčit jediné úspěšné období naší nejnovější historie jako období neúspěšné. Snadno se to dělá těm, kteří sami ještě nic neudělali, kteří ani co dělat nevědí a jediné co umí, je hanit práci jiných. Přál bych současné vládě, aby se objektivní hodnocení jejích let u moci mohlo vykázat alespoň zlomkem úspěchů, kterých dosáhla ta vláda, kterou tolik kritizují.

O politické korektnosti takovýchto postupů vůči minulým vládám je trochu nedůstojné a hlavně zbytečné diskutovat. Jak snadno by mohla ODS v roce 1992 bodovat, kdyby všechny těžkosti, s nimiž se česká společnost střetávala v počátku transformace a při rozdělení státu, svedla na vlády OH pánů Rychetského, Pítharta a dalších (případně na prezidenta) a kdyby se tímto politickým obviňováním pokoušela vytvořit základnu pro své pozdější úspěchy. Nic takového jsme však nedělali. A dělat jsme to mohli – např. proto, že jsme použitý model zdravotnictví, metodu transformace armády, reformu školství či zemědělství nevymysleli my, ale naši předchůdci. Pomlouváním a obviňováním však ještě nikdo nic pozitivního nevytvořil.

3. Česká cesta privatizace a její účelová kritika

Zemanova zpráva není ničím jiným než pokusem sociální demokracie ukrást si pro sebe minulost a ve svých klíčových kapitolách o privatizaci mohla být napsána už v roce 1990, tedy již ve chvílích zásadního sporu o samu podstatu našeho úsilí rozbít komunistický model ekonomiky. Ten spor jsme naštěstí vyhráli. Tehdy byl Miloš Zeman zásadním odpůrcem privatizace jako takové, tehdy chtěl něco úplně jiného. Teprve teď však hrozí, že se mu to něco jiného může podařit. Již v roce 1990 věděli rozumní lidé, že podniky, které si koupí silný a úspěšný zahraniční partner (kterému se navíc podnik předpřipraví a zbaví se všeho zlého – což byl mimo jiné případ Škody Mladá Boleslav a Volkswagenu, o čemž se dnes radši nemluví), budou v budoucnu prosperovat lépe než podniky, které nám zůstanou v rukou. Ve zprávě uváděné, navíc metodicky velmi nejasné a nepřesvědčivé tabulky o úspěšnosti různě privatizovaných firem bych mohl – s velkou nadějí na přesnost – sestavit už na samém počátku privatizačního procesu.

Bomba, která měla ve zprávě vybuchnout, byla založena na tom, že „kupónové“ podniky jsou údajně dnes ty nejméně efektivní. Jde však o nepodložený a statisticky mimořádně zkreslený soud a to z celé řady důvodů. Zemanova zpráva hodnotí ekonomické výsledky podniků podle tzv. „převážující metody privatizace“. Autoři uvádějí (str. 86-87), že hodnocení kupónové privatizace prováděli na 100 vybraných „klíčových podnicích“ zpracovatelského průmyslu, z nichž 72 bylo privatizováno „převážně kupónovou metodou“ (ale co je to „převážně“ zpráva nespecifikuje a my víme, jak je to nejasné a nepřesné). Je také otázkou, podle jakého „klíče“ byly podniky vybrány. Zpráva uvádí, že těchto 72 „klíčových kupónových podniků“ představuje 8 % zpracovatelského průmyslu (str. 86). I kdyby těchto 72 podniků vykazovalo chabé výsledky, vzorek 8 % podniků nemůže vypovědět nic o zbývajících 92 % podniků. Zpráva navíc analyzuje jen podniky ve zpracovatelském průmyslu. Hlavně však jde o to, že vůbec nehodnotí to, zda už na počátku byly (nebo nebyly) mezi podniky privatizovanými různými metodami velké ekonomické rozdíly. Ze všech těchto důvodů je uváděná „analýza“ prakticky bezcenná.

Spor o scénář ekonomické reformy, kulminující na podzim roku 1990, byl sporem o všechny tyto věci. Zodpovědně prohlašuji, že – v momentu obrovského útoku Miloše Zemana a jeho stoupenců vůči nám s obviněním, že chceme vyprodat celou naši zemi do ciziny, do Německa (a někteří z nich dokonce říkali do rukou sudetských Němců) – byla česká cesta privatizace, pokusem o znemožnění dalšího pokusu o socialismus s lidskou tváří (to znamená s tváří Zemanovou, Baštovou a Grégrovou) v naší zemi. Česká cesta privatizace byla paralelním procesem těchto kroků:

- restitucí do rukou původních vlastníků,
- transformace zemědělských družstev,
- malé privatizace (formou dražeb),
- velké privatizace (formou prodeje podniků domácím nabyvatelům),
- prodej podniků skutečným zájemcům ze zahraničí a
- kupónové privatizace.

Kdo to neví, nebo vědět nechce, tomu asi není ani rady, ani pomoci. Toto všechno je ale třeba vysvětlovat těm, kteří to sice vědí, ale mohou být ohlušeni, znejistěni či vychýleni několik let trvající agresivní Zemanovou rétorikou.

Žádné z uvedených metod privatizace jsme nikdy nedávali přednost. Věděli jsme, že všechny z nich jsou spojeny s velkými riziky a problémy. Znárodnování jsme považovali za zločin i proto, že lidstvo nemá k dispozici žádnou dokonalou privatizační metodu, zejména tehdy, jde-li o privatizaci, která začínala u 0 % soukromého sektoru. Právě to byl případ České republiky.

Kdo dnes říká, že naše – a trvám na tom, že kombinovaná – „česká cesta“ (tedy nejen kupónová privatizace) nedala podnikům ani kapitál, ani trhy, ani schopný management, že je naopak zatížila privatizačními úvěry, že jim nedala jasnou a pevnou vlastnickou strukturu, že vytvořila možnosti pro „tunelování“, neříká vůbec nic o dnešním stavu a už vůbec nic o tom, jaká byla výchozí situace a jaké byly tehdejší alternativy.

Považuje-li někdo za alternativu neprivatizaci, ať to řekne nahlas a ať to obhájí. Považuje-li např. Miloš Zeman za alternativu jím tehdy bouřlivě propagované zaměstnanecké akcie (a model ESOP), ať to řekne také a ať k tomu dovysvětlí, jak by touto cestou podniky získaly kapitál, trhy a schopný management. Jestli si někdo myslí, že by stát byl schopen – bez privatizace a bez centrálního plánování – řídit všezahrnující státní sektor jakýmsi neznámými, dosud neobjevenými metodami, ať to řekne také.

Hodnotit privatizaci je v každé zemi a v každé situaci mimořádně obtížné. V první řadě musí jít o hodnocení vlastností samotného privatizačního procesu – jako je jeho čistota, nezkorumpovanost, transparentnost. Druhou věcí je hodnocení dopadu privatizace na efektivnost následného fungování ekonomiky.

Odišnost těchto dvou kritérií je zřejmá. Diskutuje-li se u nás v médiích v dnešní době např. o Telekomu, předpokládá se, že je dnešní efektivnost podniku v pořádku, ale vyslovují se nejrůznější podezření o samotném privatizačním procesu. Opačným příkladem je např. privatizace ČSA do rukou AIR FRANCE. Sama privatizace v tomto případě spory nevyvolává, ale je evidentní, že neúspěšná privatizace prohloubila ztrátovost podniku natolik, že firma musela být od Francouzů státem znovu rychle vykoupena. Diskutuje Zemanova (a Mertlíkova) zpráva takovéto jemnosti?

Musím trvat na tom, že co do čistoty provedení nemá kupónová privatizace konkurenta. Ani velmi hluboké šetření případu Lizner neprokázalo náznak sebemenší

manipulace s mechanismem kupónové privatizace. Tzv. postprivatizační tunelování mělo navíc určitě podstatně menší rozměr, než naznačuje vláda, a to jak absolutně, tak relativně – tedy jak ve srovnání s jinými privatizačními metodami, tak i ve srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi. (Dávat nám za příklad Maďarsko a Polsko je velmi sporné. Maďarská spontánní privatizace vedla k tomu, že se majetek podniků legálním či nelegálním způsobem odčerpával do soukromých firem, což je proces, kterému se u nás říká tunelování. Polsko průmysl dosud prakticky neprivatizovalo a jedna jeho část byla privatizována jakousi variantou naší kupónové metody.) Chtělo by to získat od socialistické vlády seriózní analýzu jak privatizace jako celku, tak tzv. tunelování (pod které pan Zeman skrývá všechno možné i nemožné) a ne jen líbivé bonmoty. Ve zprávě však nic takového nenajdeme. Dominují tam laciné a nezodpovědné útoky a ty jsou ke škodě nás všech. Budou-li pokračovat i nadále, můžeme se té Zemanovy vysněné spálené země skutečně dočkat.

Jestli si někdo myslí, že pro všechny podniky (nebo pro jejich většinu) existoval kapitálově silný, renomovaný zahraniční partner jako Volkswagen, Nestlé a třeba Bosch či Siemens, ať to řekne také. My, kteří jsme úplně neztratili paměť, dobře víme, že tomu tak nebylo. Víme také, že na počátku transformace byly české podniky v daleko horší situaci než dnes. Zejména proto, že byly zcela bez odbytišť (což nastalo po zhroutilí trhů bývalé RVHP), že měly stamiliónové staré dluhy u českých bank (a že jim proto muselo být pomozeno např. Konsolidační bankou) a že byly neskutečně nabobtnalé a přezaměstnané. V roce 1989 pracovalo v českém průmyslu 2,2 miliónu lidí, v roce 1997 „jen“ 1,3 miliónu a dnes o další 4 %, to je o dalších zhruba 50 000, méně. Z českého průmyslu tak díky masivní restrukturalizaci odešlo za 9 let zhruba 950 000 pracovníků! Víme také, že se zahraniční kapitál zajímal a zajímá i dnes pouze o několik nejlepších firem a že neexistovala žádná jednoduše aplikovatelná metoda, jak jeho zájem masově zvýšit – kromě udržení elementární politické, ekonomické a sociální stability v zemi, což se nám dlouhou dobu dařilo. O to méně se to daří v závěru let devadesátých (viz část 1 a 4).

Pro rozhodující většinu českých podniků, a tím i pro ekonomiku jako celek, neexistovala jiná cesta než česká. Říkám to i s vědomím toho, že sebou tato cesta nesla různé známé defekty, v jejichž výčtu a analýze však socialistická vláda není nijak originální. Všechny tyto věci jsme v minulých letech dnes a denně diskutovali, trpělivě jsme hledali jejich řešení a také jsme řadu potřebných opatření vymysleli a do ekonomiky zavedli.

Nebránili jsme se spolupráci se zahraničními odborníky. Jen na ministerstvu financí pracovalo již od září 1990 specializované konsorcium britských právníků, účetních a bankéřů (financované přes známý Know-How Fund). Všechny privatizační postupy byly průběžně konzultovány s mezinárodními finančními institucemi a s renomovanými světovými ekonomy. Konec konců, všechny naše kroky dobře znaly Mezinárodní měnový fond, Světová banka i OECD. (Pokud se mýlily ve svém pozitivním hodnocení tehdy, proč by se nemohly mýlit např. ve svém negativním hodnocení dnes?)

Prvotní postkomunistická privatizace nemohla být ničím jiným než rychlým odstátněním a otevřením prostoru pro proces postupného vytváření stabilní a funkční vlastnické struktury. Nikdo z nás nikdy nepopíral, že vznikla nestandardní (z hlediska normální západoevropské země a z pohledu normálního experta, investora či novináře takové země) situace. S takovou nehotovou ekonomikou bylo třeba zacházet velmi opatrně a tuto zvláštní situaci bylo možné ustát jedině v případě velmi rozumného a této situace si vědomého „mixu“ makroekonomické politiky a jedině v případě takového přizpůsobování a zdokonalování institucionálního a právního rámce, který by byl „šit na míru“ této situaci. Trvám na tom, že jsme právě toto dělali, resp. že jsme o takový rámec maximálně usilovali. Důsledkem toho byly např. ony známé „transformační polštáře“ – jakmile se vyprázdnily, vznikly dnešní problémy a druhým důsledkem byly dobře známé transformační instituce (jako např. Konsolidační banka).

Nyní je třeba učinit odbočku. Často se u nás šíří jedna nebezpečná iluze, která je založena na myšlence, že všechno mohlo být jinak, kdybychom nejprve vytvořili důkladný právní rámec transformace.

Tento rozumně se tvářící omyl je jednou z matoucích pověr, které tvoří myšlenkové jádro Zemanovy zprávy. Snažil jsem se to vysvětlit mnohokrát, nyní zopakují několik myšlenek z mé nedávné (16. března 1999) přednášky pro spolek právníků Všehrd.

Za nesmírně důležité pro pochopení naší doby považuji pochopení vztahu práva a společnosti, přesněji řečeno, vztahu kvality práva a tempa společenské dynamiky. Zdá se mi už téměř banální stále znovu a znovu připomínat, že mezi nimi existuje nikoli přímá, ale nepřímá úměrnost. Banální to sice možná je, přesto to mnozí nadále nedoceňují. Tato

nepřímá úměrnost má spoustu hmatatelných důsledků a to ne vždy příjemných. Určitě by byla ideální následující situace:

- v jistém časovém bodě existuje základní soulad mezi společenskou realitou a právním řádem, který ji tudíž věrně odráží a proto i adekvátně postihuje. Dochází-li následně k plynulému, nerevolučnímu vývoji společenské reality (myslím tím přiměřenou rychlost měnících se vzorců lidského chování, měnící se ideologie a politických seskupení, měnících se institucí, měnící se techniky, atd.), s přijatelným zpožděním reaguje i legislativa. Mezi realitou a právním řádem nevzniká žádný hluboký příkop, nevzniká zde velký prostor pro protisociální jednání, které by umožňovala absence právních norem či mezery uvnitř norem existujících.

Situace české společnosti devadesátých let je ovšem podstatně jiná:

- společenská realita se měnila ve skocích (a stále ještě se rychle mění). Právní řád byl původně připraven pro zcela jinou realitu, a i když se mimořádnou intenzitou tvorby nových zákonů velmi rychle transformuje, příkop mezi realitou a právním řádem zůstává veliký. Díky tomu je poměrně velký i prostor pro jednání, které není právním řádem postihováno (a to vůbec a vědomě nemluví o nedostatečné kvalitě institucí právo vynucujících) a je zcela přirozené, že je tento volný prostor rychle vyplňován různými lidskými aktivitami, které jsou oprávněně považovány za nepřijatelné, nespravedlivé, nemorální, destruktivní a pod.

Otázkou je, zda došlo či nedošlo k našemu selhání tím, že jsme v konfliktní a těžkopádné, protože otevřené, svobodné, pluralistické společnosti nezabezpečili ještě masivnější tvorbu nových zákonů (či novel zákonů starých). Moje odpověď na tuto otázku je jednoznačná: nešlo o selhání nikoho konkrétního. Nebyl totiž – samozřejmě naštěstí – vytvořen autoritativní politický systém, který by snad, hypoteticky, mohl vést k tomu, že by nové zákony mohly být rychle a bez průtahů „nadiktovány“ jakousi radou moudrých (myšleno moudrých v očích autoritativního vládcе). Zákony byly v naší zemi tvořeny a schvalovány v složitém prostoru kýčovitěho moralizování, lobbyistického a nátlakového prosazování partiálních, profesně-skupinových zájmů a nemilosrdného politického boje o voliče. Nemluví o nezanedbatelných přirozených limitech našeho poznání v oblasti právní teorie, ani o stejně nezanedbatelných limitech lidského pochopení komplikované, mnohadimenzionální a navíc překotně se měnící reality.

O každém z vrcholů tohoto pomyslného trojúhelníku by bylo možné udělat celou přednášku. Za důležité (protože mimořádně nebezpečné) považuji např. ono kýčovité moralizování, nebo – jak říká Václav Bělohradský – „rituální deklarování obecných hodnot“ a vyslovování vznešených, ale nepraktických výroků, které jsou nezávazné, z kterých nic neplyne a které nepomáhají řešit dilematické situace, před něž jsme v konkrétním životě dnes a denně stavěni. Dopad tohoto vlivu u nás nebyl ani zdaleka okrajový a už vůbec ne neutrální. Održením abstraktně moralizujících pouček od řešení elementárních problémů a povýšením jejich propagátorů na piedestal mimořádných „duchovních a morálních“ autorit bohužel docházelo k brzdění standardních institučních postupů a mechanismů.

Často se u nás lacině říká, že jsme měli dobré zákony prostě přeložit. Tento názor představuje zárodek jednoho z nejfalešnějších mýtů naší doby a je důsledkem nepochopení samotného transformačního problému. Vynechám-li netriviální problémy překladu, jako třeba absenci potřebné terminologie a vynechám-li nemožnost roubovat jednotlivé vypůjčené zákony na jiný základní právní systém, nemohu vynechat argument nezbytného transformačního aspektu významné části našich zákonů, který se překladem zajistit nedá.

Připomeňme si alespoň některé aspekty tohoto problému. Přijetí zcela nového – cizího – právního řádu vyvolává v jakékoli společnosti nemalé náklady, o jejichž rozsahu nás velmi přesvědčivě informuje příklad našeho souseda – východního Německa, které dokonce nemuselo potřebné zákony ani překládat. Náklady jejich zavedení byly a jsou enormní. Ještě dnes, po téměř celém desetiletí, se roční pomoc západní části Německa jeho části východní rovná částce řádově 100 miliard marek, což je de facto hrubý domácí produkt celé dnešní České republiky.

Tvrdím, že by rychlé přijetí „netransformační“ legislativy znamenalo vyvolání extrémně vysokých transakčních nákladů, které by naše společnost asi neunesla. Tyto náklady by za nás žádný západní (nebo východní) soused v žádném případě neplatil. I dnešní ekonomická deprese je nákladem chybné, protože netransformační, resp. transformačně necitlivé strategie, která se u nás začala prosazovat ve druhé polovině devadesátých let a která kulminuje právě dnes.

Dalším z falešných mýtů naší doby je teze, že „ekonomika předběhla právo“, že ekonomové nedbali na právníky, že se ekonomická reforma prováděla bez legislativy. Nevím,

kde se u nás tento neobhajitelný názor vzal. Všichni přece musíme vědět, že byla drtivá většina reformních opatření – a jinak to ani být nemohlo – realizována prostřednictvím zákonů (a zákonům blízkých aktů), a že byl každý významný liberalizační, deregulační a privatizační krok učiněn formou zákona.

Spor o ekonomickou transformaci byl legitimním sporem, protože jsme už nežili v autoritativním systému. Byl sporem o její koncepci, o roli státu v ekonomice, o míru regulace či paternalismu a o spoustě dalších věcí, ale určitě nebyl sporem o to, zda se mělo méně či více transformačních zásahů dělat zákonem, podzákonou normou či „pouhým“ rozhodnutím exekutivy. Přesto se teze o podcenění legislativy u nás pevně zabydlela a není snadné ji vyvrátit.

Další z dobových mýtů je spojen s tvrzením, že se zhruba od poloviny devadesátých let transformace zpomalila (či zastavila), že se zpomalila tvorba legislativy a že u nás vznikl jistý „transformační deficit“, resp. „deficit tvorby legislativy“. S dovětkem, že někdo – svým opatrnictvím, svou únavou, vyčerpáním či vyschnutím svých nápadů – transformaci zabrzdil. Neboli, že šlo o selhání subjektivní. Nabídl bych jiný, velmi elementární výklad: míra prosazení vládních návrhů zákonů v parlamentu závisí na míře podpory, kterou vláda v parlamentu má. Všechno ostatní je druhotné, i když je zřejmé, že platí i souvislosti opačné – výsledky voleb nejsou náhodné a složení parlamentu proto odráží úspěšnost či neúspěšnost vládnutí. Každý pozorný pozorovatel naší současnosti musí vědět, že ani koaliční vláda, vzniklá po volbách roku 1996, ani úřednická postsarajevská vláda a ani menšinová vláda, konstituovaná po mimořádných volbách roku 1998 potřebnou podporu neměly a nemají. Vzniklý deficit tvorby legislativy má proto objektivní, byť velmi nemilý a nepříjemný důvod a samozřejmě i velmi nepříjemný dopad.

Již jsem zmínil lobbyistické (rent-seeking) aktivity, které vedou k distorzi zákonů směrem ke zvýhodňování organizovaných skupin, sestavených z malého množství jedinců oproti většímu množství neorganizovaných nebo neorganizovatelných, v každém případě „roztroušených“ jedinců, které podobné nátlakové možnosti vůči státu nemají. To je známý a více méně standardní problém každé demokratické společnosti, ale pro naši dobu a naši zemi je podstatná dynamika tohoto vlivu. Zdá se mi více než oprávněné tvrdit, že je jeho působení v čase zjevně proměnlivé, resp. že se jeho vliv postupně zesiluje a to značně nebezpečným tempem.

Podíváme-li se na nedávné legislativní změny či aspoň legislativní ambice, pak mám pocit, že i přes nepochybně existující kombinaci vlivů u nás zřetelně dominuje vliv zájmový. Například změna zákona o loteriích, kdy zahraničí (businessmani i politikové) tolik křičelo o pošlapávání konkurence v České republice, nebyla ničím jiným než bojem o vyšší podíl na trhu a stejně tak připravovaná demonopolizace povinného ručení z provozu motorových vozidel nemá nic společného se vznešenými idejemi o optimálním spravování státem organizovaného povinného ručení (se státem diktovanou cenou), ale je čistým bojem o několik miliard na našem trhu pojištění.

Úplně jsem zatím abstrahoval od možného a v našem případě vysoce pravděpodobného, konfliktu formálních a neformálních pravidel lidského chování. Zmiňoval jsem důsledky institucionální transformace na velikost transakčních nákladů fungování společnosti, ale zůstával jsem jen u pravidel formálních. To určitě není úplně. Klíčový faktor, ovlivňující velikost transakčních nákladů, představuje „kvalita interakce formálních a neformálních pravidel“ platných v té které společnosti. Argument je to vcelku známý. Nositel Nobelovy ceny za ekonomii Douglas North opakovaně argumentoval, že většina latinskoamerických zemí sice přejala americkou ústavu, ale že přesto fungují zcela jinak než USA.

Chtělo by to provést více empirických sociologických a socio-psychologických analýz, ale zdá se, že je u nás i tento faktor mimořádně významný. Dovolil bych si dokonce položit otázku, zda jsou defekty legislativy významnějším prvkem naší reality než diskrepance formálních a neformálních pravidel? Odpověď pro mne jednoznačná není, nicméně i tato odpověď je nesmírně potřebná pro adekvátní deskripci a interpretaci naší doby.

4. Nezvládnutí pokusu o korekci nerovnováhy

Příčinou současných problémů naší země, které nejsou normálními transformačními problémy, je hlavně to, že část tvůrců naší hospodářské politiky odmítla vzít specifika a křehkost privatizačního a poprivatizačního období v úvahu. Absolutizací svých nadměrných ambicí ohledně vynulování některých objektivně nezbytných makroproblémů transformace, jako je zejména vnější nerovnováha a inflace, a pokusem o jejich jednostranné a zkratkovité řešení vyostřila problémy spojené s privatizací (a vůbec s transformací) do té míry, že ekonomika propadla do krizové situace. Tím se možnosti postupného, plynulého řešení tisíců

jednotlivostí – v institucích, kvalitě trhu i řízení podniků – zastavily a zablokovaly. (Navíc, jak již bylo několikrát zmíněno, Zemanova vláda nevládne ani teď a „pouze“ bojuje o minulost.)

Nesmyslně vysoké proti inflační cíle ČNB, nadměrná měnová restrikce, udržování neúnosně vysokých úrokových sazeb (přispívající k neodůvodněnému posilování kursu koruny a k jeho udržování na nerealistické úrovni) a spolu s tím skokově zpřísněná pravidla obezřetného podnikání, to všechno dopadlo na rozkolísaný a nutně dosud nestabilní podnikový sektor. Ten se nebyl schopen vyrovnat s drastickým poklesem domácí poptávky a už vůbec nebyl schopen tento pokles – při současném zhodnocování koruny – kompenzovat vývozem. Problémy stejného typu nutně vznikly i pro bankovní sektor, protože jde o spojené nádoby. Na banky tvrdě dopadla povinnost v krátkém období o desítky miliard posílit rezervy vůči ztrátovým úvěrům. To se navíc odehrávalo v situaci, kdy prohlubující se recese začala lavinovitě měnit dříve obvyklé a ne zcela špatné úvěry normálním podnikům v úvěry ztrátové. To všechno se navíc děje v situaci, kdy se velké dvě-tři polostátní banky nacházejí v předprivatizační nejistotě a kdy jejich majoritní vlastníci – stát – nemá k dispozici dostatečné volné prostředky na potřebné navyšování jejich kapitálu. Výsledkem je credit crunch (česky snad nejlépe přeloženo jako zablokované úvěrování), který tuzemské podniky prakticky odřízl od přístupu k úvěru, na němž jsou ze zcela pochopitelných důvodů životně závislé.

V podmínkách zablokovaného úvěrování musí být téměř každý český podnik a podnikatel (a především ten, který svůj majetek získal v privatizaci na úvěr) v neřešitelných problémech. I proto nemá současná krize za následek standardní „ozdravné“ restrukturalizační procesy (kterými se u nás kdekdo zaklíná). Procesy, ve kterých neúspěšní odcházejí z trhu a kdy se uvolněné kapacity dostávají do rukou silnějších a schopnějších. U nás v současné době probíhají převážně pasivní, likvidační, tedy pouze jednosměrné procesy. Nedávný náhlý obrat politiky centrální banky ke snižování úrokových sazeb na mezibankovním trhu – tváří tvář dnes již nesporně deflačnímu vývoji – řešení také nepřináší.

Nemalé problémy u nás nastaly i v budování některých institucí tržní ekonomiky, ve vytváření řady kontrolních a regulačních orgánů a v legislativě jako takové (viz závěr části 3). Důvodem jejich vzniku však bylo něco úplně jiného než to, co dnes vláda kritizuje. Už se téměř úplně zapomnělo např. na to, že jsme na samém počátku vedli se sociálními demokraty

velmi ostrý střet o existenci a pojetí činnosti Fondu národního majetku a zapomnělo se i na to, že jsme tento střet nevyhráli. To, že leckteré podniky zůstaly ve FNM řadu let, je něco, co jsme si vůbec nepřáli a co bylo přímým důsledkem přijaté koncepce FNM (významně na počátku ovlivněné tehdejšími i dnešními šéfy vládní legislativy panem Rychetským). Nevyjasněné kompetenční spory se „zakladatelskými“ ministerstvy věci také neprospěly a vedly k tomu, že mnoho neprivatizovaných podniků neřídil za stát nikdo – ani FNM, ani ministerstvo průmyslu (či další rezortní ministerstva). O legislativu byl veden velký politický střet a její dnešní kvalita je produktem právě tohoto střetu idejí na straně jedné i velmi přízemních zájmů na straně druhé.

Chybou nepochybně byla např. i právní úprava investičních privatizačních společností a fondů a to z řady důvodů. V určitém momentu diskusí převážil názor, který se – v rozporu se smyslem privatizace, tj. s hledáním konkrétních soukromých vlastníků – pokusil z fondů předčasně vytvořit standardní instituce kolektivního investování, jejichž charakteristickým znakem jsou ne příliš vysoké limity účasti fondů v jednotlivých podnicích (s cílem snižovat riziko jejich působení). Tím se z fondů staly subjekty programově se nezajímající ani o výkon vlastnických práv, ani o řízení podniků, a do centra jejich pozornosti byla přijatým zákonem (který jsem tehdy silně, ale bohužel neúspěšně oponoval) posunuta krátkodobá maximalizace výnosu z jejich portfolia. Jenže této maximalizace bylo v nestabilních a neprůhledných poměrech možné nejspíše docílit cestami, které se nám nelíbí a které se nám nelíbily ani tehdy. Takto by bylo možné rozebírat spoustu dalších institucionálních problémů a vyplynulo by z toho, že naše vlastní kritika některých systémových problémů není méně hluboká než kritika sociálních demokratů. Spíše naopak.

Neobvyklý a poněkud nestandardní charakter a spolu s nimi i různé defekty rodičího se českého kapitálového trhu se staly velmi vděčným námětem veřejných ekonomických diskusí i Zemanovy zprávy. Účastníci těchto diskusí téměř unisono volají po zdokonalení a standardizaci tohoto trhu podle vzorů západních vyspělých zemí. A tady vzniká určitá, i když jemná názorová odlišnost. Jistě bychom si všichni přáli mít lépe fungující kapitálový trh. Někteří však chceme zůstat při zemi. Nepřeceňujme roli tohoto trhu v tranzitní ekonomice a nevytvářejme v tomto smyslu falešná a iluzorní očekávání.

Úloha kapitálového trhu při získávání kapitálu pro jednotlivé podniky je nejen u nás, ale i ve vyspělých zemích Evropy, v porovnání s bankovní soustavou tradičně malá. Je to

něco úplně jiného než v USA. I na dobře fungujících evropských kapitálových trzích získávají kapitál převážně jen velmi renomované firmy. Nevytvářejme právě u nás a právě teď iluze, že by náš kapitálový trh mohl či měl v alokaci kapitálu konkurovat bankovní soustavě. V těchto iluzích se projevuje fatální přecenění významu domácího kapitálového trhu pro malou a navíc transformující se ekonomiku, protože se do našich diskusí bezmyšlenkovitě přenáší úplně jiná zkušenost, pro nás jen velmi málo použitelná.

Náš kapitálový trh vznikl velmi nestandardním způsobem v návaznosti na kupónovou privatizaci. Plnil a stále ještě plní úlohu tzv. trhu vlastnických práv, a to v tom smyslu, že na něm dochází ke koncentraci vlastnictví, které vzešlo z kupónové privatizace ve značně rozptýleném stavu. V tomto smyslu je mechanismus této koncentrace nezbytnou součástí české cesty privatizace. Nikdy jsme si od něho neslibovali, že v domácí alokaci kapitálu převezme dominantní roli a že převezme roli rozhodujícího kanálu, jímž k nám bude proudit zahraniční kapitál. Takovou roli neplní ani kapitálové trhy ve Varšavě a Budapešti, které jsou nám zcela zbytečně dávány za vzor. I na nich se obchoduje jen s několika málo emisemi renomovaných firem.

Plnohodnotný kapitálový trh nikdy a nikde nemůže vzniknout během krátké doby. Nelze jej „zavést“ ani státem, ani sebelepšími zákony a ani všemocnými dohlížejícími komisemi. Tento trh vzniká velmi dlouho a je při tom formován spontánními tržními procesy – po elementárním vymezení pravidel hry.

V dnešní době je naivním snem očekávat, že se takový kapitálový trh vyvine v Praze, Varšavě nebo Budapešti a že bude konkurovat burzám ve Frankfurtu, Londýně nebo New Yorku. Budou-li u nás existovat takové renomované firmy, které budou schopny získávat fondy na kapitálovém trhu, půjdou na trh frankfurtský, londýnský nebo newyorský. Stejně tak je naivní očekávat, že standardizace a zprůhlednění našeho kapitálového trhu přiláká na pražskou burzu takové investory, jako jsou například americké penzijní fondy, a že to snad bude hlavní cesta, kterou k nám bude přibývat zahraniční kapitál. Strategičtí investoři k nám ještě dlouho nepůjdou přes kapitálový trh, ale spíše přímými investicemi do předem zvolených podniků.

Stále jsme svědky mylné interpretace příčin nízké poptávky na našem kapitálovém trhu. Ta není důsledkem institucionálních nedostatků tohoto trhu (jeho „neprůhledností“ a

nedostatečnou regulací), nýbrž je důsledkem ekonomické situace. Dokud ekonomika rostla, byla poptávka na kapitálovém trhu vysoká. Když ekonomika klesá, je nízká i poptávka po cenných papírech.

V poslední době se stalo módou kritizovat institucionální rámec, kritizovat systém (často se zkratovitě říká legislativu) a vidět v něm hlavní příčinu dnešní recese. To je omyl. Institucionální nedostatky trpí každá transitní ekonomika a je politováníhodným omylem vysvětlovat pomocí nich krátkodobé a střednědobé ekonomické výkyvy a pohyby.

Problémů je samozřejmě daleko více. Soudnictví pracuje pomalu, vlastnická práva jsou neusazena, podnikatelská etika je nerozvinutá. To všechno je pravda. Žádný z těchto defektů však nelze „vyzmizíkovat“ přes noc a žádný z nich nemá přímý vztah k současné ekonomické recesi.

Stejně tak je průvodním jevem všech postkomunistických ekonomik a všech „rodících se“ trhů v Asii, Africe a Latinské Americe i vnější nerovnováha. Deficit běžného účtu platební bilance proto nelze vyléčit žádnou zázračnou institucionální reformou, ale jedině únosným, s rovnováhou slučitelným tempem ekonomického růstu. (Důležité je spíše to, že ani Polsko, ani Maďarsko a ani Slovensko neprováděly v uplynulých letech tak přísnou měnovou restrikcí jako my).

Stejně tak neobstojí ani myšlenka, že recesi způsobila jakási podivná kumulace legislativních (institucionálních) problémů. K takové kumulaci nedošlo. Jestli se něco kumulovalo, pak to byla „blbá nálada“, ale ne institucionální problémy.

5. Znevažování dosažených ekonomických výsledků

Zemanova zpráva o stavu české společnosti sice uvádí spoustu dat, tabulek a grafů (i když je jejich výběr až úsměvně účelový), ale analýza většinou chybí. Ve zbývajících menšině je více než jednostranná. Pokusím se jeden graf uvést a alespoň pár věcí stručně komentovat.

Hrubý domácí produkt vykázal v naší zemi v průběhu transformace velmi nerovnoměrný průběh, který ukazuje následující tabulka (čísla označují roční tempa růstu ekonomiky v procentech):

Roky	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
HDP	-1,2	-11,5	-3,3	0,6	2,7	6,4	3,9	1,0	-2,7

Výsledky jsou dobře srozumitelné. (Z tabulky vyplývá, že po třech letech ekonomického propadu za vlády OF následovalo pět let růstu. V letech 1993-97 vedla tuto zemi ODS. Rok 1998 (a 1999) je ODS už opět mimo vládu. Takto by interpretovala tabulku Zemanova zpráva, kdyby byla na našem místě. My ale víme, že je věc daleko složitější, a že data a jejich interpretace nemají být určeny k politickému žonglování.) K hlavnímu transformačnímu poklesu došlo v roce 1991 (a částečně i v roce 1992). Složitý rok 1993, po rozpadu Československa, znamenal bod obratu. Následující 2-3 roky znamenaly nadějný ekonomický růst, který byl zastaven nárazem na vnější bariéru.

Stejný smysl, ale poněkud jiný důraz přináší graf absolutních hodnot (kdy je HDP roku 1990 považován za 100):

GRAF

Tento graf ukazuje, že jsme se v roce 1997 již téměř dotkli „transformačního stropu“ z roku 1990. Nebýt přestřelené měnové restrikce posledních tří let, mohl český HDP předběhnout magický (byť velmi pochybný) rok 1989. Pochybný proto, že HDP roku 1989 nelze použít jako užitečnou a spolehlivou srovnávací základnu, a to přinejmenším z následujících důvodů:

- HDP roku 1989 byl výsledkem centrálně plánované ekonomiky se vším, co toto slovo znamená. Obsahoval v sobě všechnu známou extenzivnost a neefektivnost centrálně plánované ekonomiky, projevující se zejména ve vysoké surovinové, energetické a dopravní náročnosti. HDP roku 1989 byl uměle „nafukován“ vysokou spotřebou uhlí, elektřiny, oceli,

železniční přepravy atd., která nebyla skutečným ekonomickým efektem, resp. která nepřispívala k životní úrovni. V průběhu transformačního období se podařilo tuto extenzivní výrobní spotřebu poměrně velmi rychle snížit, což by každý rozumně uvažující ekonom (a politik) musel považovat za úspěch. Autoři zprávy to v úvahu neberou a srovnávají HDP 1998 a HDP 1989, jako kdyby bylo složení obou těchto souhrnných ekonomických ukazatelů plně srovnatelné. To je závažná metodologická chyba.

Je zajímavé, že ve zprávě nalezneme takové údaje, jako je pokles počtu krav na hektar zemědělské půdy, ale nenajdeme v ní ani pokles těžby uhlí, ani pokles energetické náročnosti průmyslu, ani změnu struktury průmyslu ve prospěch zpracovatelských odvětví s vyšší přidanou hodnotou. Není náhodou, že si zpráva těchto důležitých vývojových tendencí nevšímá. Z nich by totiž plynuly důkazy, že významná část poklesu HDP po roce 1989 byla vyvolána právě úsporami energetické a surovinové náročnosti a eliminováním tzv. „výroby pro výrobu“. (V literatuře publikované odhady mluví až o 15 % HDP.) Mimo jiné i proto vychází srovnání životní úrovně lépe než srovnání HDP. Zprávě se nehodí a proto se v ní také nikde nezmiňuje, že Česká republika byla jedinou postkomunistickou zemí, kde se již v roce 1996 dostaly mzdy na úroveň roku 1989.

- Dalším důvodem poklesu HDP po roce 1989 bylo zvýšení péče o životní prostředí. Zpráva si sice do určité míry všímá nesporného a pro každého viditelného ekologického zlepšení, ke kterému u nás došlo, ale nevšímá si toho, že bylo tohoto ekologického zlepšení dosaženo omezením mnoha energeticky náročných výrob. Kdybychom mohli dnes vyrábět způsobem tak ekologicky devastačním jako ještě v roce 1989, jistě by byl náš HDP vyšší. Zlepšení životního prostředí se však do HDP bezprostředně nezapočítává.

- Velikost HDP byla v roce 1989 ovlivněna také tím, že v něm byly zastoupeny exporty na „měkké“ trhy (SSSR, Sýrie, Kuba apod.). Dnes by od nás výrobky, které jsme uplatňovali tam, nikdo nekoupil. Navíc je všeobecně známo, že nám ony „měkké“ trhy naše výrobky z velké části nezaplatily. Pokud i tento sporný efekt započítáváme do HDP, nelze se divit, že byl v roce 1989 tak vysoký a že je dnes stále ještě nižší.

- Srovnání dnešního HDP s rokem 1989 je v každém případě ovlivněno poklesem, který byl vyvolán „vnějším šokem“ z rozpadu RVHP a ze zmizení „měkkých“ trhů, na které jsme předtím snadno a pohodlně vyváželi. Autoři zprávy však pokles HDP vydávají převážně za důsledek naší domácí „šokové“ liberalizace a měnové a rozpočtové restriktce v roce 1991, tedy za důsledek jakéhosi „vnitřního šoku“, který jsme si sami zavinili. Zpráva přitom

zamlčuje, že podobným transformačním poklesem prošly všechny postkomunistické země včetně těch, které neuskutečnily prakticky žádnou reformu, a tedy i ty z nich, které určitě neprovedly žádnou „šokovou terapii“ (ať už toto slovo znamená cokoli).

- Kdybychom chtěli seriózně empiricky hodnotit vlastní transformační proces, museli bychom srovnávat dnešní HDP s HDP v roce 1992, který je rokem jakéhosi pomyslného „transformačního dna“. V tomto roce jsme se do jisté míry vyrovnali se ztrátou bývalých trhů a došlo též k prvotní restrukturalizaci ve smyslu odbourání nabubřelých, energeticky, surovinově a ekologicky náročných výrobních kapacit. Vezmeme-li za srovnávací základnu rok 1992, zjišťujeme, že HDP roku 1997 činí téměř 116 % HDP roku 1992. To jistě není žádná sláva, ale v porovnání s řadou dalších zemí to není tak tragický výsledek jak se nám snaží namlouvat Zemanova zpráva. Navíc musíme vzít v úvahu mimořádnost roku 1993, kdy ekonomika utrpěla další „vnější šok“ z rozpadu Československa (Polsko ani Maďarsko samozřejmě nic takového neprožily).

Mýtů tohoto statisticko-empirického typu je ve zprávě spousta. Za zjevný národohospodářský omyl (viz část 4 a 6) považuji např. výklad vzniku vnější nerovnováhy. Zpráva naznačuje, že vnější nerovnováha byla důsledkem nezvládnutí základních transformačních systémových změn, což je naprostý nesmysl. Víra socialistů, že vnější nerovnováze šlo zabránit lepším fungováním různých státních i nestátních institucí a aktivnější státní průmyslovou či proexportní (a současně prováděnou antiimportní) politikou, je opravdu naivní.

Tvrdím, že vnější nerovnováha těsně souvisí s nerovnováhou investic a domácích úspor, která u nás v tomto období přetrvávala a v roce 1995 kulminovala, a s tempem ekonomického růstu. Čím je růst rychlejší, tím dříve se narazí na existující limity růstu a těmi je v malé, otevřené ekonomice vnější nerovnováha. Urychlení domácího ekonomického růstu zvyšuje dovoz a pohlcuje část vývozu na domácí trhy (kvůli růstu domácí poptávky) a to je přesně to, co se u nás stalo zejména kolem roku 1995, kdy došlo k naprosto neúnosnému růstu ekonomiky o 6,4 %. (Dnes je situace úplně jiná a vzhledem k zabrzdění ekonomické aktivity je vnější nerovnováha velmi nízká.) Léčení vnější nerovnováhy totálním zabrzděním ekonomiky je však nesmírně nákladné a může vést k novému vzniku nerovnováhy (ovšem na výrazně nižší ekonomické úrovni i objemu zahraničního obchodu).

6. Jen zdánlivá shoda v kritice centrální banky

Zemanova zpráva obsahuje i jistou formu kritiky České národní banky za její nadměrně restriktivní měnovou politiku, která zcela mimořádným způsobem přispěla k dnešní hospodářské recesi a kterou naši zemi nenaordinoval Klaus a jeho vláda. Ta proti ní dost ostře protestovala. Vypadá to tedy, že se alespoň v tomto bodě autoři shodují s naším pohledem. Rychle však musím zdůraznit, že je tato „shoda“ jen zdánlivá. Naše kritika měnové politiky vychází z jiných základů a směřuje k jiným doporučením, než je tomu u „zemanovských“ ekonomů.

Ti – v čele s pány Grégrem, Fenclem, Mertlíkem a Mládkem – sní o tom, že budou za peníze dnešních i budoucích generací daňových poplatníků provádět rozsáhlou „mikroekonomickou restrukturalizaci“ podniků. Říkají tomu také „průmyslová“, „strukturální“, „proexportní“, „zemědělská“, „dopravní“, „energetická“ atd. politika. Stejně tak si chtějí i nadále kupovat hlasy voličů alespoň částečným plněním svých populistických předvolebních slibů – stavět byty, dotovat zemědělce, zvyšovat platy státních zaměstnanců atd. Taková politika je však nesmírně drahá, vyžaduje nemalé schodky státního rozpočtu a vede k zadlužování státu. Musí samozřejmě očekávat i následné splácení takto vzniklého dluhu. K tomu sociální demokracie potřebuje, aby buď už nebyla u vlády nebo aby měnová politika centrální banky pomáhala vytvořit levný úvěr. To je také hlavním důvodem, proč by sociálně demokratická vláda ráda přemluvila centrální banku k expanzivní měnové politice.

Naše názory na politiku centrální banky jsou založeny na jiných východiscích. My vycházíme z toho, že jsou pro ekonomiku peníze nesmírně důležité a že ekonomiku nesmírně ovlivňují. Bankéři se nám v současnosti kupodivu snaží namluvit, že to není pravda. Je to sice nesmysl, ale není to od nich hloupý nápad. Jedině tak totiž mohou obhájit, že dnešní depresi ekonomiky nezpůsobili oni. Když začala v roce 1996 nebezpečně narůstat vnější ekonomická nerovnováha, učinila centrální banka jednostranný a svým rozsahem zřetelně přehnaný krok, který můžeme snadno každému ukázat následujícím grafem, uvádějícím tempo růstu množství peněz v ekonomice (tak zvané M2 v %):

GRAF

Jak vidíme, v letech 1992-95 rostlo množství peněz více méně stabilním způsobem průměrně o 20 % ročně. Od roku 1996 (a zejména od poloviny roku 1996), kdy banka zlomově přitvrdila svou vlastní (a bohužel i naši) měnovou politiku, se však přírůstek množství peněz pohybuje o více než polovinu pomaleji. Obzvláště varovný je meziroční nárůst M2 v roce 1998, který se rovná jedné čtvrtině roku 1995.

Tímto svým zásahem do nabídky peněz (a úvěru) centrální banka přibrzdila ekonomiku jako celek. I když jsme ani tehdy nebyli přesvědčeni o racionalitě a potřebnosti tohoto kroku (rozumnější by bylo bývalo zrušit flukтуаční pásmo koruny a přejít s předstihem k volně plovoucímu kurzu, ale to víme s odstupem času tak jasně až teď) – a zejména jsme si zoufali nad jeho rozsahem – vláda zareagovala ve stejném směru. Hlavně nechtěla dopustit hrozící rozsáhlý deficit státního rozpočtu, který byl vyvolán nečekaně rychlým zpomalením růstu ekonomiky a v návaznosti na to zpomalením růstu rozpočtových příjmů. Proto na jaře roku 1997 uskutečnila vláda své dva pověstné „balíčky“, jejichž hlavním smyslem bylo – v makroekonomické oblasti – odvážné omezení výdajů státního rozpočtu, které se nám tehdy uprostřed rozpočtového roku podařilo snížit o nevídaných a bezprecedentních 42 mld. Kč. (Nevím o žádné jiné evropské vládě, která by se k něčemu takovému odhodlala, snad s výjimkou maďarských tzv. Bokrosových „balíčků“ z roku 1995.)

Očekávali jsme, že na tento vstřícný krok (po kterém Česká národní banka tolik volala) bude reagováno uvolněním měnové politiky. Bohužel se tak nestalo. Věděli jsme to, co ví každý průměrně vzdělaný ekonom. Věděli jsme, že korekci vnější nerovnováhy je možné docílit buď bolestnou cestou hospodářské deprese nebo méně bolestnou cestou reálného znehodnocení měny, doprovázejícího zpomalení ekonomického růstu. ČNB měla tehdy příležitost přijmout vládou podanou ruku a společně prosadit novou kombinaci rozpočtové restriktce a měnové expanze – tedy kombinaci, která mohla snížit vnější nerovnováhu bez výraznějšího hospodářského poklesu. Takovýto „policy mix“ je ostatně ke korekci vnější nerovnováhy ve světě běžně používán. Měnová expanze sníží úrokové sazby a to vede k nominálnímu snížení kurzu. Rozpočtová restriktce současně potlačí růst mezd a

poptávky a zabrání růstu inflace, čímž udrží reálný pohyb kurzu v rovině povzbuzující export a omezující import.

Česká národní banka, k překvapení nás všech, nejen že podanou ruku (v podobě vládních balíčků) nepřijala, ale učinila další osudový krok ke stržení ekonomiky do deprese. Na podzim roku 1997, tedy půl roku po balíčcích, naprosto zbytečně vyhlásila politiku „inflačního cílování“, kterou se „zavázala“ k pokračování politiky peněžní a úvěrové restriktce. (Někdy jindy bude vhodné říci jak tato politika trápila Josefa Tošovského, když byl půl roku předsedou vlády.) Své politice nasadila korunu, když začala – s dalším zhruba půlročním odstupem – zpřísnovat bankám ukazatele rizikových úvěrů, podmínky jejich krytí a kritéria kapitálové přiměřenosti. To už byl definitivní konec, jehož důsledky cítíme na své kůži všichni a to právě teď.

Musím též připomenout, že první krok udělala centrální banka v červnu 1996 v jistém bezvládní mezi volbami a vznikem menšinové koaliční vlády, že druhý krok udělala v politicky složité sarajevské chvíli a třetí v období mimořádných voleb roku 1998. Ve všech třech případech neměly vlády dostatečnou sílu něco udělat proti.

Ten, kdo by dnes obviňoval vládní „balíčky“ z jara 1997 za to, že vedly k osudovému potlačení poptávky, by si měl připomenout slavná slova nositele Nobelovy ceny za ekonomii Milтона Friedmana: „peníze jsou důležité“ („money matters“), ze kterých a z celé doktríny, která je nad nimi vybudována, plyne, že je pro vývoj agregátní poptávky důležitější politika měnová než rozpočtová. Hospodářská konjunktura nebo naopak hospodářská recese jsou proto rozhodujícím způsobem ovlivněny právě množstvím peněz v oběhu. Je absurdní, že to naše centrální banka nechce vědět. Příčinný vztah postupuje jednoznačně od množství peněz k cenám a k velikosti produktu – samozřejmě v nestejném (a v různých situacích odlišném) poměru. Klíč k hospodářskému oživení proto drží i dnes v rukou ten, kdo hospodářský pokles způsobil – tedy centrální banka. Na rozdíl od sociální demokracie, která chce prostřednictvím obnovené měnové expanze dosáhnout levného úvěru pro stát, přesně řečeno, pro megalomanské ambice pánů Grégra, Fencla, Mertlíka a Mládka obnovit centrální plánování, my si přejeme obnovení dostupného úvěru pro soukromý sektor.

7. Jednoduchá řešení nejsou k dispozici

V důsledku výše nastíněné „zablokované situace“ nemá stát k dispozici mnoho snadných a rychle působících nástrojů, jak ekonomiku znovu rozběhnout. K odblokování ekonomiky je však v této situaci jistého zásahu státu třeba. To říkáme i jako zapřísnění odpůrci jakékoli zbytečné státní intervence. Nerealistické a nezodpovědné úvahy o zdravém samovývoji po odrazu od jakéhosi krizového „dna“ nebo o očištění vlně bankrotů jsou v tomto okamžiku zcela odtrženy od reality, stejně tak jako „Dřevíčské výzvy“, plné pravolevých hraběcích rad, které nelze převést v použitelný nástroj a které nemají žádné krátkodobé výstupy.

Důležitou roli má vláda, ale ta je velmi omezována svým rozpočtem, kterým si manévrovací prostor sama uzavřela. Už teď má velmi deficitní projekt rozpočtu na rok 1999 a proto žádné velké šance na makroúrovni nemá. Navíc nelze doufat, že může deficitní rozpočet sám o sobě sehrát při oživení ekonomiky výraznější roli. To jsme se snažili vysvětlit již mnohokrát. V současné situaci povede deficit a jeho očekávané prohloubení (nad rámec schváleného rozpočtu) pouze k dalšímu vytlačování podnikatelské sféry z úvěrového trhu. Komerční banky se budou zcela logicky snažit maximálně snižovat své vlastní riziko a půjčování státu se pro ně stane jednou z mála možností jak – s minimálním rizikem – umístit přebytečnou likviditu, která je v této chvíli v jejich držení.

Hlavním problémem je to, že komerční banky udržují u ČNB ohromný objem likvidních prostředků, které v současné vyhrocené situaci nejistoty, neklidu, špatných očekávání a kriminalizace i běžných ekonomických aktivit nejsou svým vysoce rizikovým podnikatelským klientům ochotny půjčovat.

ČNB – vzhledem k faktickému zastavení úvěrování komerčními bankami, postiženými plošným zhoršením situace jejich podnikových klientů – postrádá účinný a jednoduchý nástroj jak zvýšit množství peněz v ekonomice, resp. jak zvýšit poptávku po penězích. Poptávka je však vždy a všude funkcí ceny, v případě peněz je cenou úroková míra. Ukazuje se, že snižování úrokových sazeb nemá do dnešního dne na poskytování úvěrů podnikům dostatečně významný vliv, což je způsobeno – vedle celkové nedůvěry v ekonomiku – převážně tím, že je příliš pomalé (oproti daleko rychlejšímu poklesu inflace). Úrokové míry musí poklesnout tak nízko, jak je to třeba. Smyslem dnešního snižování úrokových sazeb je až dosud spíše docílit další mírné oslabení kursu koruny a tak vytvářet podmínky pro růst exportu a

zahraniční poptávky po českém zboží. Primárně však potřebujeme pokles sazeb úroku na mezibankovním a následně na úvěrovém trhu pro oživení investic (i tvorby zásob).

Stejným směrem musí působit i snížení či zrušení povinných minimálních rezerv a jejich případné úrokování. Samo o sobě také nemůže přinést zásadní průlom, ale představuje krok správným směrem.

ČNB musí opustit cílování inflace, které je metodou nevhodnou a neadekvátní podmínkám a dnešním prioritám České republiky. Měli bychom vědět i to, že žádná tranzitní ekonomika na světě dosud tuto metodu řízení měnové politiky nepoužila (zatím ji zkouší asi deset vysoce rozvinutých zemí). Ať už jsou skutečné příčiny rychlého vymizení inflace jakékoli, dosavadní výsledky ukazují,

- že se inflace České národní banky zcela vymkla z rukou a změnila se v deflaci a
- že banka nemá nástroje, jak uvést skutečný vývoj inflace do souladu s původně stanovenými cíli.

Naši centrální bankéři sice tento nečekaný vývoj bagatelizují, ale je to zcela zásadní věc. Chtějí-li mít čistou inflaci 5-6 % a ona je podle posledních, únorových dat dokonce mírně záporná, je to neskutečně velké netrefování se do černého a je to jasný důkaz o naprostém selhání jejich politiky.

Centrální banka musí změkčit tvrdé podmínky, které stanovila komerčním bankám ohledně opravek problematických úvěrů. Bez tohoto kroku nelze jít dál. Současně musí upustit od připravovaného dalšího zpřísnění pravidel pro výpočet kapitálové přiměřenosti bank zahrnutím tržního rizika a počítáním kapitálové přiměřenosti na konsolidované bázi za celou finanční skupinu kolem banky. To banky nejsou schopné zvládnout bez dalších ztrát a bez vytvoření dalších problémů pro sebe sama a pro podnikový sektor.

Účinnou cestou k odblokování ekonomiky nebude samo o sobě ani oddlužování bank státem. Taková operace by některé současné problémy našich bank nepochybně řešila a tím by usnadnila jejich privatizaci (možná bude z tohoto důvodu nezbytná), ale to v žádném případě nezpůsobí, že banky budou ochotny ve větší míře poskytovat nové úvěry klientům postiženým krizí, a v důsledku toho podstupovat riziko nového růstu nových rizikových úvěrů.

Stát se může pokusit zvýšit bonitu hlavních dlužníků bank, tedy několika klíčových podniků, na nichž závisí regionální zaměstnanost a velký počet domácích dodavatelů. Tento zásah však musí být spojen s jejich privatizací a restrukturalizací. Pomoc státu přitom nesmí směřovat vůči stávajícím vlastníkům. Měla by být důsledně vázána na vstup nového investora, schopného zajistit další fungování podniků. Stát se nesmí sám pokoušet podniky ani restrukturalizovat, ani řídit. Svou pomoc musí omezit na stimulování vstupu nového strategického partnera, mimo jiné i snížením finanční zátěže některých podniků s pomocí státních transformačních institucí. Provedení tohoto druhu sanace by také znamenalo jistou formu podpory zahraničních investic, znamenalo by jisté usnadnění vstupu zahraničnímu investorovi. Nemůže to ale mít nic společného s dnešním Grégrovým plánem.

V privatizaci jsou jasnou prioritou banky. Privatizace může přinést jejich kapitálové posílení a zlepšení jejich řízení, ale nelze očekávat, že samotná privatizace rychle uvolní dnes existující „zamrznutí“ úvěrů a úvěrování. Naopak. Zahraniční investoři budou zřejmě vůči rizikům české ekonomiky ještě obezřetnější než dnešní vlastníci, a proto ochota bank poskytovat úvěry po jejich privatizaci krátkodobě spíše poklesne, než že by vzrostla. Je-li naší krátkodobou prioritou boj s recesí, má příliš rychlá či ukvapená privatizace bank i svá rizika. I z toho hlediska, že v době nejhlubší recese mají banky nejnižší cenu. I s těmito obavami je však jasné, že se banky privatizovat musí.

Pro vytváření podmínek pro stabilní a dlouhodobý růst bude potřebné uskutečňovat další systémové změny, z nichž většina byla jako cíl vládní politiky deklarována již v polovině roku 1997 v rámci tzv. druhého balíčku, avšak nebyla v důsledku politické krize realizována. O potřebě posílit postavení věřitele, zkvalitnit fungování soudního systému a regulačních orgánů, změnit bankrotovou legislativu a pravidla kapitálového trhu existuje poměrně široký odborný i politický konsensus. Konsensus však není v odhadu očekávané rychlosti a významu působení těchto změn (viz část 3 a 8).

Je také nezbytné dokončit cenové deregulace a snižovat celkové daňové zatížení občanů i podnikatelských subjektů. Stejně tak je třeba začít zvyšovat přizpůsobovací schopnost ekonomiky reformou sociálního systému ve směru, který bude motivovat občany k pracovní aktivitě a nastartovat penzijní reformu, která zajistí financovatelnost penzijního systému i při současném nepříznivém demografickém vývoji. O tom všem zásadní pochybnosti mezi ekonomy nejsou, problémem je nalézt politickou možnost tyto kroky

realizovat. Tato možnost zde potenciálně permanentně existuje a jde jen o odvahu, kreativitu i zodpovědnost politiků ji využít.

8. Nalezneme shodu kudy dál?

Hrozí umrtvení všeho. Ukazuje se, že leckomu už dnešní vláda i s její nečinností a tisíci dalšími prohřešky přestává vadit. Pomalu, ale jistě začínáme zapadat zpět do „socialistického bahna“. Lidé minulé, komunistické éry se v nové situaci začínají opět pohodlně zabydlovat. Znovu vzniká prostředí, kterému rozumějí, protože se v něm uměli dlouhá desetiletí velmi zdárně pohybovat. Dynamika prvních polistopadových let jim naopak vůbec nevyhovovala. Dnes – volbou ČSSD – znovu volí vlastní pohodlí za cenu opuštění cesty k prosperitě.

Cílem dnešní hospodářské politiky není vytvořit zítra Švýcarsko či Dánsko. Je třeba klást si cíle realistické, cíle proveditelné, cíle, vůči nimž máme k dispozici účinné nástroje. A právě zde začíná zásadní problém.

Dnešní situace, charakterizovaná drastickým poklesem domácí poptávky, prohlubujícím se poklesem produkce, kritickou finanční situací podnikatelského sektoru, rostoucí nezaměstnaností a hrozícím opětovným prohlubováním vnější nerovnováhy, představuje mimořádně komplikovaný komplex problémů.

Jak už jsem několikrát v jiném kontextu zmínil, v důsledku nerealistické měnové politiky ČNB, která proti všem deklarovaným záměrům o přiměřené inflační cílování vyústila v deflační vývoj, v důsledku politické nestability a nečinnosti vlád a v důsledku blbé nálady a všeobecné pasivity došlo v ekonomice k zablokování potřebných přizpůsobovacích procesů a k vyostření všech (i objektivně existujících) nedostatků ve fungování jednotlivých institucí i celého právního systému.

Rozetnutí tohoto gordického uzlu problémů vyžaduje v první řadě nalezení obecné shody o prioritách hospodářské politiky, o cílech, nástrojích a jejich dávkování.

Tváří v tvář prohlubujícímu se propadu výroby a nebezpečně rostoucí nezaměstnanosti musí být hlavním krátkodobým cílem hospodářské politiky zastavení tohoto trendu a začátek hospodářského oživení. V dnešní situaci nemůže být prioritou vlády ani centrální banky

snižování inflace, či snaha o udržení současné umělé (a možným české ekonomiky neodpovídající) úrovně inflace, ani snižování vnější nerovnováhy. Právě neúspěšný pokus o skokové vyřešení těchto problémů, existujících v každé transformující se ekonomice a nemajících skoková řešení (viz část 4), je hlavní příčinou současných potíží.

Střednědobými a dlouhodobými cíli musí být vytvoření předpokladů pro dlouhodobý růst a pro vyšší stupeň ekonomické stability, který by zabránil opakování dnešní situace. Cestou je dokončení privatizace, trvalé zlepšování institucionálního prostředí, jako je legislativa, fungování soudů, soutěžního prostředí, kapitálového trhu atd. a kvalitní spolupráce jednotlivých státních institucí. Vzhledem k povaze těchto problémů jejich rychlá řešení v horizontu měsíců nelze očekávat. Tyto zásahy žádným podstatnějším způsobem současné negativní trendy ve vývoji hospodářství obrátit nemohou. Musíme se zbavit představ, že je třeba nejprve odstranit systémové nedostatky a teprve pak, že je možné měnit hospodářskou politiku směrem k oživení růstu. Díky převaze těchto postojů dochází v naší zemi ke zbytečnému prodloužení a prohloubení krize. Pořadí je a musí být opačné. Nejdříve obnovit růst a současně „pilovat“ detaily systémového typu.

Systémové věci jsou dlouhodobějším úkolem. Je třeba začít vládnout a přestat se vymlouvat. Je třeba přijmout dnešní realitu jako dnešní problém, ne jako spor o minulost. Je třeba vytvořit v zemi jinou náladu, atmosféru sebedůvěry a optimismu. Je třeba, aby se současná vláda stala normální vládou nebo aby řekla, že vládnout nechce nebo neumí.

Podmínkou úspěšného řešení současných, tak vyostřených problémů je politická stabilita, schopnost a ochota vlády, parlamentní opozice a centrální banky účinně spolupracovat a to bez ohledu na formální nezávislost té či oné instituce a bez ohledu na politické ambice jednotlivců. Uplynulé období nás přesvědčilo, že právě nespolupráce vlády a ČNB v klíčových otázkách hospodářské politiky a celková politická nestabilita v zemi byly hlavními faktory, které nás v poslední době negativně odlišily od dalších transformujících se ekonomik střední Evropy.

V části 7 jsem zmínil řadu dílčích možných ekonomických opatření. Zbývá určit jejich základní řazení, protože to je to, oč jde.

Zopakujme proto ještě jednou:

- A ... rozběhnutí ekonomiky (zřetelným impulsem v oblasti měnové politiky);
- B ... sanace některých vybraných jednotek ekonomiky (v bankovní sféře i v reálné ekonomice);
- C ... pokračování liberalizace, deregulace a privatizace;
- D ... zdokonalování systému, institucí a legislativy.

Nepochybuji, že všichni z nás (nebo alespoň většina z nás) chtějí všechny čtyři tyto věci. Lišíme se ale v názorech na jejich řazení, rychlost a hloubku. Trvám na tom, že úsilí v oblastech B, C i D nemá smyslu bez posunu v oblasti A, resp. že nepřinese žádné viditelné očekávané efekty.

Plán B nemá smysl bez realizace plánu A, protože při dalším pokračování volného pádu ekonomiky bude třeba sanovat stále více podniků (a bank). Plán B nemá žádnou koncovku.

Plán C je nepochybně správný, ale mělo by být pochopeno, že krátkodobě není jasné, bude-li jeho uskutečnění působit ve stejném směru jako plán A či naopak a už vůbec není jasné jak bude působit na elementární voličskou podporu jakémukoli řešení, protože jde o nepopulární opatření, která se dotknou celých sociálních skupin.

Plán D platí vždy a všude a je dobrý vždy a všude, tedy i dnes. Nesmí však vést ke kyvadlovému pohybu od nedostatečné regulace k přílišné regulaci. Ekonomika nesmí být přeregulována, pak by plán A nemohl fungovat a u nás právě teď velmi hrozí, že budou přijímána více a více opatrná, přejištěná, „překontrolovaná“, přeregulovaná opatření. Působení opatření v plánu D však nemá na ekonomické výsledky žádné bezprostřední důsledky (měřitelného typu).

Vláda a centrální banka se proto musí velmi rychle sjednotit na plánu A.

9. Další rozměry naší situace: čas dospívání

Všimněme si, že při popisu naší nedávné minulosti, při hodnocení současného stavu i při pokusech o pohled do budoucnosti opakuje řada politiků (a spolu s nimi i většina médií) stále stejné nudné klíše: všechno se tak nějak zablokovalo, všichni jsou otráveni, nestojí to dohromady za nic, a to všechno způsobili neschopní, rozhádání politici, kteří myslí jen na své

vlastní zájmy. A my, obyčejní lidé, to všechno musíme – chtě nechtě – nějak přestát, protože na politiku nemáme žádný nebo dostatečný vliv. Je to jako to bylo v minulosti, ale za komunismu jsme aspoň měli více sociálních jistot.

Toto zvláštní „hodnocení“ naší reality dostalo svůj téměř konečný výraz v prezidentském pojmu „blbá nálada“ (který nás stál daleko více, než si dnes dokážeme domyslet), který se stal konstantním postojem těch z nás, kteří buďto nechtějí nebo neumějí se sebou samými i se současnou situací české společnosti něco zásadního a pozitivního udělat. I když je již téměř dva roky naše země „bez Klause“ a jeho vlády, nadále je při všech „politologických“ úvahách vždy po ruce téměř zlidovělé úsloví „za všechno může Klaus“. Myslí se tím ovšem jenom jedna strana mince, myslí se tím, že Klaus může za všechny naše problémy. Nikoliv za pozitivní proměnu. Nikoli za změnu vlastnických poměrů. Nikoli za to, že už si ani nevzpomeneme, jaké je to žít v totalitě či autokracii. Nikoli za to, že je normální, že můžeme volně cestovat, že je česká koruna směnitelná v kterékoli zemi světa, že jsme bez násilí a nenávisti absolvovali rozdělení bývalé federace, že si nejen jednotlivci, ale i celé sociální skupiny naší země během nejobtížnějších transformačních procesů nejen nemuseli sáhnout na dno, jako v ostatních postkomunistických zemích, ale že mnozí z nich naopak viditelně prosperovali.

V médiích téměř nenajdeme úvahu či komentář, který by vyslovil to nejzjevnější: společnost a její stav jsou takové, jací jsme my všichni. A ptáme-li se, jací tedy jsme, je na to jasná, shrnující odpověď: ani dobří, ani špatní, ale i dobří, i špatní. I výkonní i líní, i nadaní i neschopní – tak jako lidé v kterékoli jiné zemi, v kterékoli jiné společnosti. Asi jenom s jediným rozdílem. A je to právě onen rozdíl, který charakterizuje i jistou různost vývojového procesu mezi námi a našimi postkomunistickými sousedy: dospíváme trochu příliš pomalu.

Jsme uprostřed společenské puberty a nešťastně dlouho se s ní potýkáme. Vidíme a cítíme to téměř ve všech oblastech našeho života. Překročení prahu dětství (po roce 1995) znamenalo, jak už se to stává i v nejlepších rodinách, nastartování procesu emancipace, revolty, vzpoury pro vzpouru, a v neposlední řadě zpochybňování i těch nejprůkaznějších hodnot, k nimž jsme během transformace dospěli.

V jednom smyslu na tom není nic až zas tak nepochopitelného. Vzpomeňme na slavné vystoupení M. Štěpána před dělníky v ČKD v momentu naší sametové revoluce a na odpověď, kterou tehdejší shromáždění Štěpána skandovaně umlčelo: „My nejsme děti!“ Ti lidé měli pravdu. Byli jsme unavení a zestárlí, byli jsme opotřebovaní a nesebevědomí – spolu s celým totalitním systémem. Pak jsme se za pár dnů „narodili“ do svobody.

Když se vytvořily všechny základní demokratické instituce, když jsme zjistili, že umíme žít i v jiných společenských poměrech, mnohé z nás přešlo nejen počáteční nadšení, ale i počáteční strach. Otřepali se z něho nejprve komunisté (a levice vůbec). Náhle zjistili, že se jim v nových poměrech nic strašného nemůže stát a že nová moc nejedná tak, jako oni při svém nástupu k moci jednali s demokraty.

Právě v tuto chvíli levice shromáždila většinu těch, kdo v prvních letech nenašli dost odvahy, síly, energie či prostě neměli dost štěstí, aby začali na vlastní kůži zažívat obrovské možnosti, které člověku nabízí svobodný svět. Pochopili také, že jsou tyto možnosti vyváženy povinnostmi, že nestačí mít nataženou ruku, ale že je třeba se o sebe – vlastním přičiněním – starat. Tuto novou odpovědnost mnozí nezvládli a v pubertálním rozpoložení požadovali buďto všechno a okamžitě, nebo nic!

Toto byl integrující slogan levice, resp. ČSSD pod Zemanovým vedením. Ráj na zemi se nekoná, protože ODS dělá všechno špatně. Půjdem vám po krku! Tito lidé s úžasem zjistili, že je za takový postoj nikdo nekriminalizuje, že zažívají něco od základu jiného, než zažívali po celá předchozí desetiletí. Pochopili, že se to „smí“ a že je to náramná krása být veřejně a nahlas proti všemu. Právě tím byla odstartována ona podivná emancipace naší dospívající společnosti.

Protože se tento vývoj týkal opravdu nemalé části společnosti, nemohlo se ani dít nic jiného, než co se dělo. Kdyby byla média personálně jinak vybavena, asi by na tuto „dětskou“ revoltu neskočila. Ale i v nich byli stejní lidé jako v celém zbytku společnosti. Buďto s sebou nesli svou žurnalistickou minulost z dob totality, anebo byli svým věkem a zkušenostmi příliš mladí na to, aby dokázali politické a společenské dění hodnotit v souvislostech a realisticky. Proto se – tak, jak se předtím zjednodušeně stavěli na stranu obhajoby nové pravicové české vlády – vzápětí obrátili proti ní. Být pravicový bylo v prvních porevolučních letech něco zvláštního, něco „moderního“, něco neznámého a ještě nedávno pod nejpřísnějšími sankcemi

zakázaného. Nebylo však mnoho těch, kteří si uvědomovali zásadní ideový rozměr svého tehdejšího postoje. Levice se jim tehdy zdála být čímsi neslušným, toto slovo bylo spíše nadávkou než označením politického názoru.

Novináři vbrzku poznali, že být „provládní“ je vlastně nuda a že být protivládní je naopak zajímavé, a navíc zcela beztrestné. I oni se proto začali rychle emancipovat. Co na tom, že mnohé jejich soudy byly i nadále mělké, nezakotvené, povrchní a často zcela zmatené: důležité bylo hlavně být proti. Právě to se stalo legitimací „nezávislosti“. Pak se začaly tyto jednotlivé trendy „dospívání“ vzájemně ovlivňovat a podporovat. A právě v tuto chvíli vzniklo podhoubí oné „blbě nálady“. Už nešlo o věc a o věci, ale zásadně o to, prokázat, že jsem „dospělý“ tím, že budu hodně hlasitý a silácký, že mě nebudou zajímat fakta, ale pouze postoje.

Z celého tohoto postoje se postupně stala nebezpečná „móda na novou politickou sezónu“. Nejvíce se v ní osvědčili ti, kdo se „odvážili“ nejhlasitěji pokřikovat silná slova z bezpečného tepla novinářského davu proti hlavním symbolům transformačního procesu. Je charakteristické a vlastně nadějně, že mnozí čtenáři, posluchači a diváci začali být proti tomuto postoji postupně imunní. Jejich normální rozum jim říkal, že „je všechno trochu jinak“. Sice se ještě podařilo rozbít koalici a vládu, ale jak dál, to už nikdo nevěděl. Jen proto mohly volby '98 dopadnout tak, jak dopadly. A někteří novináři si s tím dodnes nevědí rady a hledají nejrůznější krkolomná vysvětlení – nikoli však v sobě. To, co doporučují politikům, sami nečiní.

Obdobná situace byla i v politických stranách – na prvním místě v těch, které se účastnily původních koaličních vlád. Zatímco v prvním období převládala zásadní shoda, pak i je „strhla“ emancipační lavina. Najednou se některým politikům začalo zdát, že by jejich role mohla být daleko větší, než jakou jim určili volební výsledky. I zde jsme se stali svědky jistě „pubertální vzpoury“. V ustálených „dospělých“ demokraciích je koaliční vládnutí vcelku standardním procesem. Obvykle vidíme dvě velké strany či seskupení, charakterizované jako pravice a levice. Ty doplňuje několik malých stran, obvykle středopravých či středolevých, které „velkým“ umožňují získat parlamentní většinu. Protože jsou programy těchto stran obvykle jen dílčí (orientují se třeba na životní prostředí, na radikální snížení daní, či na určitou specifickou sociální či podnikatelskou skupinu), dostane se jim většinou nevelkého volebního výsledku, který jim ovšem umožní překonat limit pro

vstup do parlamentu. Tyto strany si však rozhodně nemyslí, že by účastí na koaliční vládě mohly zásadně změnit své voličské postavení.

U nás tomu bylo jinak. Naše malé strany byly (a podle posledních prohlášení některých jejích představitelů stále jsou) přesvědčeny, že by mohly hrát daleko větší roli, že by mohly mít daleko větší moc, případně – jak řekl nedávno jeden z jejích představitelů – dokonce „vyhrát volby“. Že by ale pro tento cíl musely změnit základy programu, na kterém byly vybudovány, a tím současně riskovat svou existenci, to je ani nenapadne. Z těchto postojů se zrodila ona „revolta“ v koalici. Právě tato nedočkavá emancipace byla ostatně i hlavní příčinou „roztržení“ ODS na konci roku 1997.

Na tuto naši situaci bohužel není jiného léku než čas a zkušenost. Až se naše politická hladina více urovná, až dospěje a až začne praktikovat smysl pro realitu (místo touhy po emancipaci), bude i úvaha o možnostech vytváření koalic reálnější. Zatím je to tak, a to bez ohledu na pravici či levici, že si každá větší strana musí být vědoma toho, že si nabídkou koalice menším stranám pro sebe do budoucna vytváří obrovské problémy.

Ptáme-li se vážně a bez emocí po skutečných důvodech zpomalení transformačního sprintu první poloviny devadesátých let, nemůžeme nezmínit také roli prezidenta republiky. Také on v mnohém inspiroval „emancipační tažení“ všech proti všem. Spoustou událostí, které zde teď nechci rozebírat, vznikl prostor pro riskantní politiku mimo politické strany, mimo volené představitele. Václav Havel svou „blbou náladu“ za spolupráce médií postupně přenesl na významnou část naší veřejnosti. I on se však v poslední době postupně stále více stává předmětem „emancipace žurnalistů“ vůči své osobě.

Totéž dnes prožívají socialisté, kteří „pochodem hlavním vchodem do Strakovky“ poztráceli další potřebnou politickou i lidskou motivaci pro své jednání. Jednají bezradně, těkají od jednoho k druhému, vypracovávají „tlustozprávy“ – ale nevládnou. Dnes jsou to oni, kdo se stávají - a občas možná i nespravedlivě – předmětem mediálních ataků žurnalistických „parlamentů“, které svou rétorikou z minulých let velmi významně pomáhali vytvářet. Jakékoli pozitivní společenské téma je ihned ukřičeno – pokud je jeho zdrojem kterákoli velká politická síla země. To je ostatně také osudem mediální interpretace Opoziční smlouvy a dalších složitých řešení, která byla nezbytná.

Tento stav je nadále neudržitelný. Je obvyklé, že je to sama realita, která každého z nás přiměje k realistickému zhodnocení vlastní role ve společnosti, svých skutečných sil, svých možností a předpokladů. Jedině díky tomu dospějí lidé k praktickým krokům. V šedesátých letech se rebelové chopili hesla „Nevěřte nikomu nad třicet“. Když dospěli a nahlédli složitost lidských problémů, ironizovali své mladické gesto bonmotem „Nevěřte nikomu pod třicet“. (Mysleli tím ovšem pod třicet tisíc dolarů ročního příjmu.)

Stejně tak má i naše politická a společenská situace jen jediné východisko a tím je dospělejší hledání přijatelných politických kompromisů. K tomu je však třeba jasně deklarovat ideové pozice, na nichž jednotlivé společenské „zájmové skupiny“ v podobě politických stran v České republice dnes stojí. Volání po „všeobecném konsensu“ Foglarových hrdinů je nejen falešné, ale i strašlivě nebezpečné. Zájmy skupin občanů, artikulované v politických stranách a jejich programech tím nejen nezmizí, ale pouze se znejasní do totální mlhy, v níž se pak sice můžeme pohybovat se sebelepšími úmysly, ale o to více se budeme srážet v nekonečných karambolech.

Současná socialistická vláda již začíná objevovat meze své někdejší nenávistné a všeodmítající „protiklausovské“ rétoriky. Je (a stále více bude) nucena postupovat v „kolejích“ vymezených předchozími vládami, které bohužel nedostaly možnost transformaci dokončit. Neexistují totiž žádné zázračné transformační recepty (jak bylo vysvětleno v části 7 a 8), které by byly zásadně odlišné od pojetí, které bylo u nás na počátku realizováno.

Připusťme, že jsme v jistém smyslu slova opravdu opět na počátku. Nicméně na jiném počátku než si myslíme. Jsme na prahu naší politické dospělosti, jejíž alternativou není vzájemné nekonečné osočování, podporující nanejvýš produkci adrenalinu dvou skupin fanoušků na fotbalovém zápase.

Vyzývám všechny k politické dospělosti. Bude vyžadovat tvrdý střet o přijatelný kompromis. Tento kompromis je možný a nezbytný. Naše problémy nejsou fatální, jsou „pouze“ přirozeným důsledkem našich vlastních nedokonalostí. Jsem přesvědčen, že známe jejich řešení.

29.3.1999

Centrum pro ekonomiku a politiku

neboli CEP bylo založeno a zaregistrováno na podzim roku 1998. Jeho ambicí je stát se kvalitním českým institutem pro ekonomická a politická studia. Cílem CEPu je šíření a podpora idejí svobodné společnosti a tržní ekonomiky a šíření a podpora myšlenek velkých osobností liberálního myšlení. V čele CEPu stojí správní rada, kterou tvoří profesor ekonomie Václav Klaus, profesor medicíny Vratislav Schreiber a senátor Richard Salzmann.

Myšlenka Centra pro ekonomiku a politiku se zrodila na jaře roku 1998, tedy v období obrovského zpochybnění základních liberálních myšlenek a postojů.

CEP je neziskovou organizací a je registrovaný jako občanské sdružení. Jeho hlavní náplní činnosti bude pořádání pravidelných diskusních klubů a fór, pořádání přednášek známých domácích i zahraničních osobností liberálního myšlení a pořádání konferencí. Cílem CEPu je také vydávání a distribuování pravidelného časopisu (či bulletinu).

Centrum je subjektem nezávislým na politických stranách a nehodlá být od politických stran jakkoliv přímo či nepřímo podporováno.

